

‘Het gaat niet over zwart en wit’

SAMENWERKEND LEREN IN HET CULTUREEL DIVERS MBO

De meeste mbo-scholen hebben samenwerking tussen de leerlingen hoog in het vaandel. Kunnen samenwerken is belangrijk voor de latere beroepsuitoefening en het functioneren van de leerlingen in de samenleving. De grote culturele diversiteit binnen de leerlingpopulatie heeft invloed op het leren samenwerken, blijkt uit onderzoek van Kennedy Tielman.

DOOR KENNEDY TIELMAN

De grootse groep allochtone leerlingen is afkomstig uit landen als Turkije, Marokko, Suriname, de Nederlandse Antillen en Aruba. Van deze allochtone leerlingen, veelal van de tweede en derde generatie, is bekend dat zij achterblijvende schoolprestaties en een taalachterstand hebben ten opzichte van autochtone leerlingen. Ook weten we dat deze leerlingen de school en hun docenten dikwijls heel anders ervaren dan Nederlandse leerlingen. Zo blijken allochtone leerlingen hun docenten dominanter, maar ook vriendelijker en begripvoller te vinden.

Een docent over het samenwerkend leren in haar multiculturele klas: “Je merkt dat autochtone en allochtone leerlingen moeilijk toenadering vinden tot elkaar. Leerlingen met andere achtergronden kunnen vaak veel meer trots hebben en anders met dingen omgaan. Bij de jongens merk je dat ze haantjesgedrag kunnen vertonen en bij meisjes merk je dat ze niet graag fouten willen toegeven.

In april 2008 heeft de Eindhoven School of Education onderzoek uitgevoerd op een mbo-school voor Handel en Marketing met een leerlingpopulatie die voor ongeveer zeventig procent uit allochtone leerlingen bestaat. Op deze school werden leerlingen tijdens de uitvoering van samenwerkingsopdrachten gecoacht door docenten. Twee docenten en hun klas, bestaande uit zevenentwintig leerlingen uit twaalf verschillende landen, zijn geïnterviewd over hun ervaringen met het samenwerkend leren op hun mbo-school, om zo te achterhalen wat zij hiervan vinden.

Uit het onderzoek blijkt dat docenten en leerlingen heel verschillend tegen samenwerkend leren aan kijken, en dat zij weinig op de hoogte zijn van elkaars visie.

Uit een overzicht van twee Amerikaanse onderzoekers (Johnson & Johnson, 1994) blijkt dat het samenwerkend leren tussen leerlingen vooral effectief is wanneer wordt voldaan aan een vijftal voorwaarden:

1. onderlinge afhankelijkheid bij het doen van de samenwerkingsopdrachten;
2. individuele verantwoordelijkheid voor het leerproces voor leerlingen, waarop ze aanspreekbaar zijn;
3. directe interactie tussen leerlingen;
4. sociale vaardigheden die leerlingen moeten kunnen hanteren, zoals vertrouwen op anderen, helder en duidelijk communiceren; elkaar accepteren en ondersteunen en problemen effectief oplossen;
5. aandacht van de docent voor het groepsproces.

Als leerlingen uit zeer verschillende culturen komen, kunnen ze heel verschillend tegen het samenwerkend leren aankijken. Ook ontstaan in een multiculturele klas sneller misverstanden en conflicten, omdat de verschillende groepen leerlingen en docenten vanuit een ander kader redeneren of waarnemen, en andere dingen belangrijk vinden. Bovendien weten leerlingen en docenten uit verschillende culturen vaak weinig over elkaars achtergrond. De bovengenoemde principes van het samenwerkend leren worden dan moeilijker haalbaar.

Daarom is de rol van de docent, of coach, in een multiculturele klas bij samenwerkend leren van extra belang. Er wordt een sterker beroep gedaan op de communicatieve vaardigheden van docenten en ook wordt er een sterker beroep gedaan op hun vaardigheden van klassenmanagement.

De uitkomsten van het onderzoek laten zien dat er volgens

‘Leerlingen zien het multiculturele aspect als gegeven, niet als probleem’

FOTO: CHRIS PENNARTS

Samenwerken gaat niet over zwart en wit, toch zoeken allochtone en autochtone leerlingen moeilijk toenadering tot elkaar.

docenten weinig sprake is van taakgerichte interactie en communicatie tussen de leerlingen tijdens samenwerken. Docenten vinden dat het groepsproces moeizaam verloopt en sterk afhankelijk is van de samenstelling van de groep. Ze begeleiden leerlingen wel bij het samenwerkingsproces, maar ze krijgen leerlingen voor hun gevoel zelf niet zover dat de onderlinge communicatie onderwerp van gesprek wordt. Leerlingen vinden dat de sfeer in de groep medebepalend is voor hun motivatie, net als de aard van de opdracht en de groepssamenstelling.

Verder vinden leerlingen dat docenten hun rol als begeleider van het groepsproces niet altijd even goed vervullen, zoals blijkt uit een opmerking van een leerling: "Toen ik naar deze school kwam

was ik serieus en had ik discipline, maar we krijgen zoveel tijd voor de opdrachten waardoor we misschien één uur iets serieus doen. De rest van de dag doe je niks; juffrouw achter de laptop, een klas die allemaal de boel zitten te verzieken voor de anderen. Dan ga je gewoon zo mee met de sfeer."

Leerlingen zelf vinden dat ze weinig meningsverschillen hebben. En als ze die wel hebben, zeggen ze die op te lossen door veel met elkaar te overleggen. Zij lijken zichzelf, in tegenstelling tot wat de docenten zeggen, juist vrij sociaalvaardig te vinden. De leerlingen zeggen dat communicatie ook buiten de klas en opdracht om plaatsvindt, waardoor docenten slechts zicht hebben op een deel van het samenwerkingsproces.

Docenten vinden de onderlinge afhankelijkheid van leerlingen moeilijk te controleren, maar geloven wel dat leerlingen zich ervan bewust zijn dat dat voor goede samenwerking soms nodig is. Leerlingen zelf zeggen zich bewust te zijn van de onderlinge afhankelijkheid. Ze praten erover in termen van taakverdeling, bijvoorbeeld op basis van expertise of uitvoerbaarheid. Volgens de leerlingen worden ze niet begeleid in het maken van een taakverdeling, ze nemen hierin vooral zelf initiatief. Ook zeggen ze afspraken na te komen. De meeste leerlingen vinden het samenwerken leuk en zeggen veel van elkaar te leren.

Computers vormen een bron van afleiding tijdens het samenwerken: leerlingen gebruiken hun laptop om te chatten en surfen in plaats van te werken aan de opdracht. Leerlingen zeggen dat ze het lastig vinden om zonder hulp van de docenten hun tijdsindeling volledig zelfstandig te plannen, ze hebben de neiging dingen uit te stellen.

Moeilijk realiseerbaar

De docenten praten relatief weinig over de organisatie van het samenwerkend leren. Wel geven ze aan te willen begeleiden op proces en te sturen op het eindproduct, maar in de praktijk blijkt dit erg moeilijk realiseerbaar. Er is geen gemeenschappelijke visie op het beoordelen van samenwerken. Verder zijn docenten zich ervan bewust dat ze onvoldoende duidelijkheid geven ten aanzien van de opdrach-

ten en ook onvoldoende structuur bieden bij de begeleiding van de leerlingen. Ze proberen bij de beoordeling rekening te houden met de situatie van de leerlingen en zeggen zelf dat ze redelijk soepel zijn. Toch geven de docenten aan consequenter te willen zijn, al zou dat betekenen dat de hele klas een onvoldoende heeft. De leerlingen weten namelijk dat de docenten niet zo strak zijn met deadlines en gedragen zich daar ook naar. Ze geven aan liever meer discipline en orde in de klas te krijgen.

De docenten hanteren in principe geen speciale criteria bij het samenstellen van groepjes. Docenten observeren de leerlingen en houden bij het samenstellen van nieuwe groepjes rekening met allerlei aspecten zoals karakterverschillen en houding. Ze zeggen de leerlingen goed te kennen en op de hoogte te zijn van hun thuissituatie. Deze informatie vergaren ze door veel met de leerlingen te praten.

Docenten analyseren allerlei problemen rondom samenwerkend leren, maar zien deze vooral als problemen van de leerling en kijken daarbij niet naar hun eigen rol.

Multiculturele aspect

Uit het onderzoek blijkt dat het multiculturele aspect een rol speelt bij het samenwerkend leren, hoewel de docenten aangeven dat er weinig speciale problemen zijn in een multiculturele klas. Volgens hen gaat samenwerken niet over zwart en wit of dat je met verschillende culturen te maken

hebt, maar over het feit dat je met verschillende karakters te maken hebt. Tegelijk geven ze aan dat groepen allochtone en autochtone leerlingen moeilijk toenadering tot elkaar zoeken. Verder worden veel clichématige uitspraken gedaan over de sekseverschillen in gedragingen van de allochtone leerlingen, zoals het ondermijnen van gezag van vrouwelijke docenten door allochtone jongens en het machogedrag van diezelfde jongens. Verder zeggen docenten dat allochtone leerlingen zich snel aangevallen voelen, in de slachtofferrol kruipen en weinig openstaan voor kritiek.

De leerlingen zelf noemen echter opvallend weinig problemen met betrekking tot het multiculturele aspect. Ze bevestigen wat de docenten zeggen over de groepsvorming naar etnische herkomst en geven aan dat de moedertaal op school veel gesproken wordt gedurende de lessen en dat andere leerlingen daar wel eens last van hebben. Maar verder lijken zij het multiculturele aspect meer als een gegeven te beschouwen en niet als een wezenlijk probleem.

Tips

Docenten kunnen het samenwerkend leren in een multiculturele klas verbeteren door een aantal tips in gedachten te

houden. Het helpt om de verschillende rollen definiëren, die de leerlingen moeten vervullen bij het samenwerken. Varieer de wijze waarop groepen worden samengesteld en laat leerlingen af en toe ook zelf de groepen samenstellen.

Zorg voor een interactie bevorderende tafelopstelling. Help leerlingen bij hun tijdsplanning. En geef een cijfer voor het product én het proces.

Docenten kunnen ook binnen hun eigen rol een wezenlijk aandeel leveren aan de verbeteringen in de samenwerking in een multiculturele klas: zorg voor kennis van (interculturele)-communicatieve vaardigheden en goed klassenmanagement en maak duidelijke afspraken over het gebruik van digitale leermiddelen, zoals de laptop.

Daarnaast is het belangrijk om je als docent te verdiepen in de cultuurverschillen, maar wel elke leerling als individu te behandelen. Oordeel niet clichématig over ogenschijnlijk typische gedragingen, maar vraag eerst naar de reden. Geef structuur en expliciete instructies. Zorg voor afstemming met collega's over omgang met het multiculturele aspect, toetsing en andere regels. ■

Kennedy Tielman doet promotieonderzoek aan de Eindhoven School of Education op het gebied van samenwerkend leren in multiculturele klassen van het mbo. Mede-auteurs zijn: Dr. Sanneke Bolhuis: lector Leerstrategieën Fontys Lerarenopleiding Tilburg, Dr. Perry den Brok: hoofddocent Eindhoven School of Education, Prof. dr. Douwe Bijwaard: hoogleraar Eindhoven School of Education.

'Oordeel niet clichématig over ogenschijnlijk typische gedragingen'